

Camicia nera.

«Camicia nera» (Fekete ing) egy film címe, egy olasz filmé. Nemcsak Itáliában játszák páratlan sikerrel hetek óta, hanem több nyugati országban is. Propaganda-film a szó nemes értelmében, kiegészítése a fasiszta forradalom római decennális kiállításának. Nehéz lenne eldönteni, hogy melyik hat meggyőzőbb erővel a két manifesztáció közül: a kiállítás-e, a maga hatalmas méreteivel, novecentista fel fogású, szigorúan fegyelmezett stílusban kiképzett helyiségeivel és gazdag dokumentációs anyagával, — avagy ez az egyszerű film, amely megrázó drámai erővel mutatja be szintetikus képből egy nagy nemzet újjászületését az utolsó két évtizedben.

Nem vagyok film-szakember. Nem tudom eldönteni, hogy tökéletes-e ez a film, vagy nem, de az bizonyos, hogy felejthetetlen benyomást és emléket kelt a néző lelkében.

Technikai szempontból mindenestre dicséretet érdemel a kitűnő rendezés, a felvételek szépsége és tisztasága, a tömegjelenetek kihasználása és a víziószerű elem bravuros megérzékítése. Dicséretet érdemel sok más egyéb elem is, amelyekre nem térek ki, mivel az érzésem szerint úgy sem elsőrangú fontosságúak. Nem élnek azok magukban. Valami hatalmas, megrendítő pátoasz ragadja magával a nézőt az első pillanattól kezdve; az egyének és nemzetek végzetébe való bepillantás pátoasz; a morális értékek kozmikus erejű küzdelmének pátoasz a lelketlen anyag ellen, amely küzdelemben végül ott áll győztesen az Ember, aki áldozatot hozott a nemzetéért, áldozatot hozott a hazájáért s hűsége és önfegyelmezett-

sege jutalmául maga előtt látja a faja szebb, biztosabb jövőjét. Megadatik neki látni a kövér aratást a mocsár és a betegség hazájában s hallani a kenyér-adó gépek zakatolásának a zenéjét, bepillantani a kiharcolt új életbe, amelyet az Eszme győzelme szépít meg.

A szereplők nem színészek, hanem a mocsár volt birodalmából vett egyszerű emberek. A játékuken mégsem érzik elfogódottság, állelkedültség, vagy ízetlen önszépelgés. Játszanak, ahogy Isten a hatalmuksba adta a kifejezés erejét. Szabadon, tökéletes mimikával s egyszerűségükben megható verizmussal mozognak és beszélnek. Vannak jelenetek, amelyeket a legkitűnőbb hivatásos művészek sem tudnának tökéletesebben kidolgozni. Sohasem láttam még a vásznon megrázóbb jelenetet, mint mikor az öreg mocsárlakó megkapja a hivatalos értesítést, hogy a fia eltűnt a harctéren s kézenfogva a menyét és a kis unokáját, a szótlan, megmerevítő fájdalom férfias leküzdésével vezeti őket haza, keresztül a végtelen mocsáron, a gazdátlanul maradt házba. Vagy amikor a fiúcska egy kis nemzeti színű zászlót tűz ki a kunyhójuk ajtajára, a háborúból hazatérő katonák fogadására s le-sujtva a saját gyászátoól, térdreesik ez előtt a szent szimbólum előtt. A legmélyebb emberi érzések: fájdalom és dicsőség, csalódás és hűség, még ott is természetes erővel hatnak az egyszerű, tanulatlan emberektől interpretálva, ahol egy-egy — patetikus jelenet előadásakor — hazug csillogásnak tetszenék a művész minden törekvése. Mégis az marad az igazi reveláció a néző számára, hogy az egyéni sors körén felül-

emelkedő, a nemzet és a haza sorsába bekapcsoló magasrendű érzéseket milyen csodálatos hűséggel érzéktik meg ezek a paraszt-színészek. Aki még kételkedett abban, hogy a fasizmus öntudatossá tudta tenni a nemzeti érzést az olaszok millióinak a lelkében, az hézze meg ezt a filmet. Úgy beszélni hazáról és nemzetről, áldozatról és hűségről csak az tud, akiben olyan tisztán és szeplőtlenül élnek ezek a fogalmak, mint a film szereplőinek a lelkében.

Talán nem is helyes dolog egyes szereplőkről beszélni. Csak egy kollektív szereplő van a darabban, az olasz nép, amely büszkén mutatja be újjászületése processzusát. S talán éppen ebben az egyénefeletti tárgyban és szereplőben van a titka annak a megmagyarázhatatlan erőnek és misztikus hatásnak, amely a filmből árad. Egy nép kollektív lelke, *a korunk lelke* árad ki minden egyes képből. A fasizmus megvalósította azt a csodát, amit a háború véres megpróbáltatása tett lehetővé a számára: egységessé tette lélekben az olasz nemzetet, egységessé a nemzeti dicsőség tudatában, a nemzeti élet exigenciáinak felismerésében, a nemzeti jövő feladatainak meghatározásában és a nemzet felemelésére szánt munka akarásában. Ma Olaszországban *egy* akarat van, *egy* cél, *egységes* ideál megvalósítására törő munka, *egyszóval egységes* nemzeti lélek, s a «Camicia nera» e lélek kibontakozásának a története.

Egy szegény mesterember családjának a történetét vetíti vászonra Giovacchino Forzano, a film rendezője s a szöveggönyv írója. Ennek a családnak a sorsa azonban belekapcsolódik a nemzet sorsába, ez ragadja magával, ez sújtja le, ez emeli fel, s ez vezeti a végső győzelemre. A pontini mocsarak nyomorult kunyhójában lakik a falu kovácsa az atyjával, a feleségével és a kisfiával. Ott éli a maga reménytelen életét, a maláriától fenyegetve s mégis híven a szülőföldjéhez, amikor eldör-

dül Szerajevóban a végzetes revolver s kitör a világháború. Elmegy ő is katonának. Végigküzd a fronton a háborút, kitüntetést is szerez, közben pedig az atya gondoskodik a kis családról, s a falu jószágos plébánosa tanítja írni és olvasni a fiát. A háború utolsó napjaiban a francia fronton gránátnyomás éri. Hadifogolyként német kórházba kerül, elvesztett emlékezőtehetséggel és beszélőképessége teljes kihagyásával. Az orvosok csak nehezen jönnek rá, hogy nem francia, hanem olasz s hazája győzelmének hírüladásával sikerül nekik visszahozni a roncsba a lelket. A hadifogoly visszatér Olaszországba, ahol azonban mindent teljes felfordulásban talál. Végre a győztes fasizmus rendet teremt; megkezdődik a mocsarak kiszárítása s a család békét, nyugalmat és kenyeret talál az ősi földön.

Az egyszerű emberi történet szimbolikus jelentőséget nyer azáltal, hogy bele van illesztve az olasz nemzet és az olasz föld sorsába. Nyugodtan lehetett volna a filmnek azt az idegenek számára kevésbé poetikus, de annál kifejezőbb címet is adni: «A destrától Litoriaiáig». A történet a destrá-ban, a nyomorult mocsárbeli kunyhóban kezdődik. Köröskörül végeláthatatlan víz és mocsár, nád, békakuruttyolás s malária, az örökös leselkedő rém. A mocsár-lakó térdig jár az iszapban és a vízben; kunyhója hermetikusan el van zárva a betegséghordozó szúnyogok elől s a kis kunyhó közepén nyílt tűzön készíti az ételt a háziasszony. Nyomor, betegség, a faj elsatynulásának a képe. A malária elől tömegesen vándorol ki a gyökeres olasz lakosság, amelyet a kivándorlási ügynökök is háborítatlanul csalogatnak el az ősi kunyhóból.

Az egyetlen csodaszert ígérő mozgalom a szocializmus. Az örök békével kecsegtet. Itt vannak beiktatva a filmbe az első vizionárius képek: a szocialista népgyűlések Itáliában, Németországban, Franciaországban, An-

gliában és Oroszországban; a szónokok mind örök békéről beszélnek, s alig pár hétre rá (— 1914 nyarán vagyunk —), ugyanazon népgyűlések résztvevői, hadseregük egyenruhájába öltöztetve, lelkesülten éneklik a «Marseillaise»-t, a «Deutschland, Deutschland über alles»-t, hazájuk nacionalista himnuszait.

Egy fiatalember, Benito Mussolini — előbb maga is meggyőződéses szocialista — felismeri az események tanulságát: A szocializmus nem tudta megakadályozni a világháborút, tehát a szocializmus megbukott. A nacionalizmus egy szükséges fejlődési fok az emberiség történetében s ezen a fokon nem haladtak még túl a népek. A nemzeti érzés fejlesztése a kor követelménye. Ez a felismerés képezi a fasiszmusnak s vele az olasz újjászületésnek a dogmáját. A nemzetnek vissza kell adni az öntudatát, a hitet a saját erejében, a saját méltóságában. A nemzeti méltóság jegyében alakul meg az intervencionista párt, amely kikényszeríti Olaszország közbelépését a háborúba, s a pontini mocsarak békés kovácsát kiragadja a véres viharba. Pár nagyszerű háborús kép, a közért hozott áldozat glorifikálása egészíti ki azon nagy átalakulás bemutatását, amelyen az olasz nacionalizmus átment.

A háború után jön a kritikus korszak, az államhatalom megdőlésének, vagy legalább is megingásának a kora. Nagyszerű, megrázó képek vetítik szemeink elé a baloldali radikalizmus esztelen pusztításait. Látjuk az eltűnt kovács feleségét, aki végre hírt hallana a férjéről, de abban a pillanatban megszakítják cinikusan az összeköttetést a jelszóval, hogy általános sztrájk van. Látjuk a leszerelt katonának, akiknek a lövészárkok borzalmai után a «hálás haza» gyenge vezetői nem adnak munkát. Látjuk a rokkantat, akit kinevetnek, mert háborúba ment. Látjuk az esztelen csőcseléket, amely felgyújt egy korcsmát csak azért, mert

a pincérei nyugalmat és rendet kívánnak. Ugyanaz a kommunista csőcselék megállítja a vonatot, mert egy tiszt és egy pap utazik rajta s kiszállásra kényszeríti őket. Látjuk a paraszt-családot, amelynek a tagjai a kommunisták által lepecsételt tenyerüket mutatják, jeléül annak, hogy nem szabad a tehenüket megfejniek az általános sabotage-programm miatt. Látjuk a háborúból hazatért tisztet, akinek a kitüntetéseit és a jelvényeit röhögve tépi le a csőcselék, míg a fasiszta rohamosztag szét nem veri. Látjuk a munkásokat, amint megszállják a gyárakat. Viziószerűen látjuk Bertát, az ártatlan tizenhatéves fiút, akit abban a hiszemben, hogy fasiszta jelvényt hord, a csőcselék kegyetlenül belefojt az Arnoba. S végül látjuk kiterítve a fasiszmus mártírjait, akik áldozatul dobták fiatal életüket, hogy többi honfitársuk számára biztosítsák a nyugalmat, a munkát, a kenyeret, az emberi életet s nemzetüket felemeljék az elaljasodásból.

A «marcia su Roma»-val végződik ez a szomorú korszak. A felvonuló feketeingesek ezreinek éneke egy új élet himnusza. Hősi elhatározás, áldozatkészség, odaadás nemzetért és álmért, a jobb jövő, a «fiatalság, szépséges tavasz» ég a feketeingesek szemében, amikor megkezdik nagy alkotó munkájukat. Az államtekintély az a biztos alap, amelyen a rekonstrukció megindul; az eddig egymással szemben állott osztályokat és termelő erőket együttműködésre kényszeríti az államhatalom. Mussolini és a feketeingesek megindulnak, hogy a háború után megnyerjék a győzelmet is. Felveszik követeléseik programjába a dalmát városokat s követelik a londoni paktumban megígért gyarmatokat. Elsőízben törődnek olasz földön intézményesen a faj egészségével, fizikai és szellemi fejlődésével. A vatikáni egyezményekkel visszaadják a katolikus tömegeknek a lelki békét. A nemzet nyu-

godt jövőjének biztosítására hatalmas szárazföldi, tengeri és légi hadsereget teremtenek. Ott, ahol a mocsár és a malária uralkodott, s ahol «destra»-ban laktak az emberek, új város emelkedik, emberhez méltó házzakkal, impozáns templommal s modern vetőgépek hasítják a természettől visszahódított szűzi talajt.

Ime, ekként váltják egymást az olasz újjászületés képei.

Mussolini alakja egyszer jelenik csak meg a filmen, hozzá méltó környezetben és alkalomkor: a pontini mocsarak helyén emelkedő Littoria község felavatásának ünnepén. Micsoda szuggesztív erő van ebben az emberben, amikor büszkén, önereje tudatában elnézi az ő akarata által létrehozott csodát s nem szűnik meg ismételni: maradjon mindenki hű ehhez a földhöz, mert a hazai föld kenyeret ad mindenkinek, csak hit és bátorság

fűtse a lelkeket. Littoria az ő számára is szimbólum. A szemei messzi-messzi horizont felé néznek; látják a gyárakat, látják a kikötőket a modern hatalmas hajókkal, látják a természet mostohaságától kiharcolt földet. Mindenütt munka ég; mindenütt a modern gépek éneklük az emberi akarat győzelmét.

Egy csodálatos vízió zárja be a filmet: Lassankint eltűnnek a nemzeti zászlók alatt menetelő és éneklő milliók. Az ő életük csak előkészítése volt a faj örök megújulásának s a történet misztikus homályából, a Ma embereinek veritékes munkájából, hitéből, tekintélytiszteletéből, ebből a misztikus ködből büszkén emelkednek ki az ősi Róma győzelmes sasai.

Az örök, legyőzhetetlen energiájú, megújított Róma himnusza zeng a «Camicia nera»-ban.

(Róma.) *Miskolczy István.*

Filmről-filmre.

Az utóbbi hónapok gyérülő film-eseményei közül úgy a reápezarolt reklám, mint aránylagos sikere miatt kiemelkedett a *Paradicsommadár* című amerikai produkció. Két idegen szóval jellemezhetjük legjobban: grandiózus kiccs! Ugyanaz a film alaptémája, mint volt az elhunyt Murnau utolsó befejezetlen alkotásáé, a *Tabu*-é. Exotikus — jávai — milióban lejátszódó tragikus szerelmi dráma, ezúttal fehér férfi és *javán* leány között. Azzal természetesen mit sem törődött a film rendezője, hogy a főszerepet alakító Dolores del Rio tipikus *délamerikai* szépség. Ugyanígy meg volt hamisítva minden, ami népi-jávai a vásznon meg-elevenedett. Ugyanolyan hazug beállítása ez az ottani életnek, mint amilyen egy Hans Schwarcz-rendezte «magyar» film. Fotográfiailag tökéletes volt a film, gyönyörű tájfelvéte-

lekkel és egy-két pillanatra költői jelenetmegoldással.

Érdekes kísérletnek ígérkezett a *Ha volna egy millióm*... c. másik amerikai film is, de az eredmény alatta maradt a várakozásnak. A téma: egy rokongyűlölő, bolond miliomos tíz — ötletszerűen kiválasztott — vad-idegen emberre hagy egy-egy millió dollárt. Mit csinál ez a tíz ember a váratlanul ölébe hullott millióval, — ezt írta meg tíz különböző scenáriumíró és rendezte meg tíz rendező. Az egységes művészi gondolat hiánya miatt rendkívül egyenetlen és vegyeshatású jelenetsorrá vált a film: rémdrámászerű részletek váltakoztak burleszkekkel. Az élet-szerűség csaknem valamennyi epizód-ból hiányzott. Itt is, mint annyi sokszor csak a részletek részletei mutatnak némi művészi értéket.